

ISSN 1301-1197

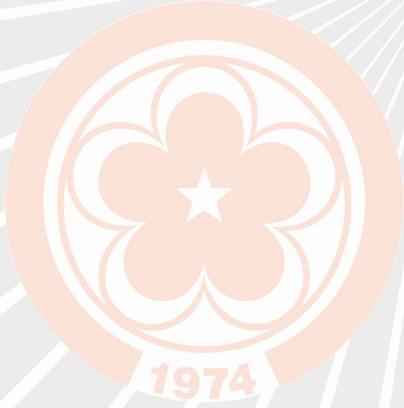
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

CÜİFD
XIX/I
2015

جامعة الجمهورية
مجلة كلية الإلهيات
سيواس / تركيا
XIX/I - 2015

Cumhuriyet University
Journal of Faculty of Theology
(CUJFT)

XIX/I - 2015

**CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

CÜİFD, XIX/I • Haziran 2015 (2015/I)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology (CUJFT)

جامعة الجمهورية مجلة كلية الإلهيات

ISSN 1301 – 1197

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD)
Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology (CUJFT)

جامعة الجمهورية مجلة كلية الإلهيات

Sayı: XIX/I (Haziran 2015) ISSN: 1301-1197

Sahibi/ Owner

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına
Prof. Dr. Sabri ERTURHAN (Dekan)

Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Doç. Dr. Sami ŞAHİN

Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. Ömer ASLAN

Editör Yardımcıları / Associate Editor

Yrd. Doç. Dr. Abdullah DEMİR - Yrd. Doç. Dr. Sema YILMAZ - Yrd. Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ünal KILIÇ, Prof. Dr. Cemal AĞIRMAN, Doç. Dr. Sami ŞAHİN, Doç. Dr. Ömer ASLAN,
Doç. Dr. Nuri ADIGÜZEL, Yrd. Doç. Dr. Abdullah DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM,
Yrd. Doç. Dr. Sema YILMAZ

Danışma ve Hakem Kurulu / Advisory Board

Danışma Kurulu: Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN (Marmara Ü.), Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN (Yıldırım Beyazıt Ü.), Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ (Necmettin Erbakan Ü.), Prof. Dr. B. Ali ÇETİNKAYA (İstanbul Ü.), Prof. Dr. M. Doğan KARACOŞKUN (Gaziantep Ü.), Prof. Dr. Ahmet YILDIRIM (Yıldırım Beyazıt Ü.), Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Hakkı AYDIN (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Âlim YILDIZ (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Ali AKSU (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Mehmet BAKTIR (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Hasan KESKİN (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Metin BOZKUŞ (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Ömer Faruk YAVUZ (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE (Cumhuriyet Ü.), Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. Ali AVCU (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. Ali YILMAZ (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. Mustafa KILIÇ (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. Durmuş TATLILIOĞLU (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. M. Fatih GENÇ (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. Süleyman KOÇAK (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Abubekir S. YÜCEL (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Yüksel GÖZTEPE (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Rıza BAKIŞ (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Abdullah PAKOĞLU (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Halis DEMİR (Cumhuriyet Ü.)

Hakem Kurulu: Prof. Dr. Zekeriya PAK (Sütçü İmam Ü.), Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN, (Erciyes Ü.), Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR (Yıldırım Beyazıt Ü.), Prof. Dr. M. Zeki AYDIN (Marmara Ü.), Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM (Ankara Ü.), Prof. Dr. Ömer KARA (Atatürk Ü.), Prof. Dr. Galip YAVUZ (Marmara Ü.), Prof. Dr. Yusuf DOĞAN (Cumhuriyet Ü.), Doç. Dr. A. Osman KURT (Yıldırım Beyazıt Ü.), Doç. Dr. Dursun Ali AYKİT (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Kamil KÖMÜRCÜ (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Şaban ERDİÇ (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Mustafa KAYAPINAR (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZALP (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. İrfan KAYA (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Asiye AYKİT (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Mehmet TIRAŞCI (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Hatice ACAR (Cumhuriyet Ü.), Yrd. Doç. Dr. Âdem CİFTÇİ (Cumhuriyet Ü.)

Sayı Hakemleri / Advisors for Issues

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yönergesi gereğince CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde "Çift Taraflı Körleme Sistemi (Double Blind)" kullanılır. Hakemler makale yazarını; yazarlar da hakemleri öğrenemez. Çift taraflı körleme ilkesini bozmamak amacıyla hakem listesi yılın son sayısında dergi sayı ayırımı yapılmadan toplu olarak yayımlanır. →

Redaksiyon ve Dizgi/ Redaction and Interior Design
Yrd. Doç. Dr. Abdullah Demir

Sekreteryaya / Secretary
Burcu DEMİR - Faruk ÖZ - Kadir AYDIN

Adres/ Address
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sivas
ilahiyat@cumhuriyet.edu.tr
Tel: (0346) 219 12 15/16 Fax: (0346) 219 12 18
http://dergi.cumhuriyet.edu.tr/cumuilah/index

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, hakemli ve bilimsel bir süreli yayın organıdır. Yılda iki sayı (Haziran - Aralık) olarak yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar, yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayımlanamaz.

Basım Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date
Rektörlük Basımevi, Sivas, 15 Haziran 2015

Hakem süreci sonunda *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde* yayımlanmasına karar verilen makaleler, ayrıca "iThenticate" adlı intihali engelleme programında taranarak kontrol edilmektedir.

Dergimiz; Milli Kütüphane Türkiye Makaleler Bibliyografyası, İSAM İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı ve Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır.

Milli Kütüphane Türkiye Makaleler Bibliyografyası: <http://makaleler.mkutup.gov.tr/>

İSAM İlahiyat Makaleleri Veri Tabanı: <http://www.isam.org.tr/>

Türk Eğitim İndeksi: <http://www.turkegitimindeksi.com/>

MAKÂMÂT'TA KAFİYE veya ÇOK İSTİSNA, BİR KAİDE TESİS ETMEZ *

Geert Jan Van GELDER **

Çev. Ömer KARA ***

Özet: Yazar, makalesinde Hemedânî ve Harîrî özelinde şiirin vazgeçilmez bir özelliği olan kâfiyenin, Makâmât literatüründeki nesirde/düzyazıda varlığını; bir anlamda kâfiyeli düzyazıyı (nesiri) tartışmaktadır. Bu konuda makale yazan Tamás Iványi'nin Makamat türünün nesirindeki "kâfiye sistemi"nin şiirdekinin hemen hemen aynısı olduğu şeklindeki tezine bazı noktalarda katılmamakta; her iki yazarın makâmâtlarından örneklerle nesirde kâfiye yapılanmasını incelemekte; i'râb konumu açısından uyumsuzluklara dikkat çekmektedir. Yazarın tezine göre, nesirde kâfiye unsuru bulunmakla birlikte, şiirdeki gibi çok katı ve sistemli değildir. Dolayısıyla şiirdeki kâfiye ile nesirdeki kâfiye arasında farklılıklar vardır. Çünkü nesirdeki kâfiyelerde i'râb durumlarının farklılığı kâfiyeyi zorlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Makâme, Makâmât, Şiir, Nesir, el-Hemedânî, Harîrî.

RHYME IN MAQÂMÂT OR TOO MANY EXCEPTIONS DO NOT PROVE A RULE

Abstract: The author discusses existence of rhyme which is an essential feature of poem in prose of makamat literature, in a sense, rhymed prose in the case of Hemedani and Harîrî in his article. He doesn't participate at some point to Tamás Iványi's thesis that "rhyme system" in prose of Makamat genre is almost identical to the one in poetry and examines construction of rhyme in prose with examples from Makamats by both authors and takes attention incompatibilities in terms of i'râb position. According to the author's thesis, although there is an rhyme element in prose, it isn't strict and systematic as poetry. Therefore, there are differences between rhyme in poetry and in prose. Because differences of i'râb positions in prosodic rhyme forces rhyme.

Key Words: Maqâme, Maqâmât, Poety, Prose, al-Hamadhâni, Harîri.

* Makalenin orijinal ismi, "Rhyme in maqâmât or too many exceptions do not prove a rule" şeklinde olup Journal of Semitic Studies, XLIV/1, Spring, 1999, ss. 75-82'de yayımlanmıştır.

** Groningen Üniversitesi.

*** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (omerkara-erzurumi@hotmail.com).

Kâfiye, Klasik Arap Edebiyatının her alanında mevcuttur; şiirde bir zorunluluktur; süslü nesrin hemen hemen her formunda sıklıkla kullanılır. Şiirde veya secili/kâfiyeli (sec') nesirde kâfiyenin kuralları, bütünüyle özdeş/aynı değildir. Çünkü, bilindiği gibi, durak formları, farklı farklıdır; normalde nesir, son sesli harflerin kısaltılmasını gerektirirken, şiirde bunlar çoğunlukla uzatılırlar. İ'râb veya son harfin harekesi, kâfiyeli düzyazıda karanlık, sanal bir varlığa sahiptir: O, dikkatli bir şekilde harekelenen metinlerde çoğunlukla yazılmıştır; ancak fiili hitapta bunun gerçekleşmesi beklenmemektedir. Konu, az bir ilgi görmüştür; Encyclopaedia of Islâm'daki kâfiyeli nesirdeki son maddede¹ ve Ali el-Cündî'nin seci üzerine yazdığı eserde², herhangi bir şey bulunmamaktadır. Seciyle sürekli ilişkili bir tür olan makâm'e de i'râbın rolüyle ilgili bir çalışma son zamanlarda ortaya çıktı.

"On Rhyming Endings and Symmetric Phrases in al-Hamadhānī's Maqāmāt"³ (el-Hemedānī'nin Makāmāt'ındaki Kâfiyeli Kelime Sonları ve Simetrik İbareler Üzerine) makalesinde, Tamás Iványi, el-Hemedānī'nin Makāmāt'ında kullanılan kâfiye tekniğinin, şiir kâfiyesine dikkate değer bir şekilde benzediğini gözlemlemiştir. O, her ne kadar metin yüksek sesle okunduğunda, bu kelime sonlarındaki hareketler normalde telafuz edilmeseler de, bu benzerliklerden birinin, erken dönem seci'nin aksine, 'i'râb sonlarının, sürekli kâfiyeli çiftlerde aynı olduğu' gerçeği olduğunu söylemektedir.⁴

Bu kâfiyelerin karmaşık olmayan böyle bir özelliği var... Örneğin, aynı sessiz harflerle biten sonlara sahip dört ifadenin, gerçekten bir dörtlü parça veya sadece (birbirine çok benzeyen ama temelde farklılık arze-

¹ W. P. Heinrichs- Afif b. Abdüsselam, "Sadj", The Encyclopaedia of Islâm, yeni baskı, VIII (Leiden, 1995), 732-8. S. A. Bonebakker (IV, 411-14) tarafından yazılan kâfiyeyle ("Kâfiya") ilgili makale, sadece şiirsel kâfiye ile ilişkilidir.

² Ali el-Cündî (or el-Gindî), Suveru'l-Bedî', II: Fennü'l-Escâ', belâge, nakd, edeb, (Kahire, 1951).

³ Tamás Iványi, "On Rhyming Endings and Symmetric Phrases in al-Hamadhānī's Maqāmāt", J. R. Smart (ed.), Tradition and Modernity in Arabic Language and Literature içinde, (Richmond, Surrey 1996), 210-28.

⁴ S. 215 ve 226, dipnot: 26. Aynı zamanda o, revî'den sonra i'râb kurallarına katı uyumdan söz eder (s. 224).

den) iki ikili parça mı olduğuna karar vermeye dayanabilir. Çünkü i'râb sonları, farklılaşmaktadır.⁵

Burada dolambaçlı bir akıl yürütmeye benzer bir şey gizlidir. Çünkü eğer farklı i'râblara sahip çiftler, doğru kâfiyeli çiftler olmaktan apriori olarak (tecrübe etmeye gerek kalmadan) hariç tutulursa, bu durumda bütün kâfiyelerin aynı i'râba sahip olacağı açıktır.

Her ne kadar Iványi'nin anladığı şekliyle 'doğru' kâfiyeler, baskın bir şekilde daha yaygınsa da, ben, el-Hemedânî'nin düzyazı kâfiyeleri hakkındaki kategorik ifadelerindeki sorunla ilgili aslında yeterince normaldişi durumların var olduğunu göstermeyi amaçlıyorum. Dahası, onun başarılı öyküncüsü/nazirecisi el-Harîrî'nin Makâmât'ının, her ne kadar onun düzyazı kâfiye kullanımı, Hemedânî'den daha titiz ve yaygın olsa da, farklı i'râblara sahip kâfiyelerin çok daha fazla geçtiğini gösterdiği; böylece de şiirsel kâfiye ile nesirsel kâfiye arasındaki ayrımı güçlendirdiği de gösterilecektir. Sadece çok az sayıda durum/örnek mevcut olsa da, bir kişi, Iványi'nin tezinin geçerli olduğunu; ama çok fazla istisnası var ise bir kuralın çürütülür olarak değerlendirmesi gerekeceğini kabul etmesi gerektir.

Aşağıda bir kâfiye sorunu yokmuş gibi bütün i'râblarıyla çekici bir çok bağlamdaki kâfiyeleri vermek suretiyle bazı örnekleri tartışacağım.⁶

el-Hemedânî'nin Makâmât'ında Kâfiyeler⁷

s. 7 (el-Karîdiyyeh) [المقامة القرظية] Fe-mâ tekûlü fi Cerîrin ve'l-

Ferazdaki ve eyyühüma esbuku [فما تقول في جرير والفرزدق وأيهما أسبق] Diğer kâfiyeli cümleler tarafından çevrelenen bu cümle, burada kâfiyesiz çift bulunduğunu iddia etmek için bir sapma olabilir. Daha bir normal olan efdal veya eş'ar yerine esbak'ın seçimi, kesinlikle bir rastlantı değildir.

⁵ s. 215.

⁶ Ben, burada tenvinli kâfiye şekillerin tenvinsiz olanlarla (yani -i/-in) birlikte olduğu durumları kapsama almadım. Çünkü bu kâfiyeler, şiirde normaldir (Krş. Iványi, a.g.m., s. 226, dipnot: 25), Burada düzyazıdaki kâfiye ile şiirdeki kâfiye arasındaki farka yoğunlaşmayı hedefliyorum.

⁷ Iványi gibi, Muhammed Abduh'un baskısını (yeni basım, Beyrut, 1973) kullanacağım. Öteki baskıların kullanımını kolaylaştırmak için makâmelerin isimlerini temin ettim.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 1 (Haziran 2015)

s. 10 (el-Ezâziyyeh) [المقامة الأزادية] Küntü bi-Bağzâze vakte'l-ezâzi [كنت يبغذاذ وقت الأزاد] Burada bir kâfiyeye sahip olduğumuzu muhtemelen Iványi bile inkar etmeyecektir. Belki o, gayr-ı munsarîf (kelimeler), şiirde munsarîf olarak kullanılabilirdi için (bi-bağzâzin'i) bi-bağzâzi şeklinde okuyarak düzyazı kâfiyesi ile şiir kâfiyesi arasındaki benzerliği burada zirveye taşır.

s. 31 (el-Esediyyeh) [المقامة الأسدية] fe-erseltü'l-ebvâle ve katta'tü'l-hibâle ve ehaztü nahve'l-cibâli [فأرسلت الأبال وقطعت الجبال وأخذت نحو الجبال] Bu, hemencecik kâfiyesiz bir parça tarafından izlenmektedir. Iványi, muhtemelen burada üçlü bir parçadan ziyade bir çift parça görüyor-
dur.

s. 34 (el-Esediyyeh) [المقامة الأسدية] fe-fareka'l-cinane ve herebe min rıdvânin [ففارق الجنان وهرب من رضوان] Rıdvân'ın, özel isim olarak, -ki bu durumda kâfiye doğru olmaktadır-, bir gayr-ı munsarîf olup olmadığı tartışmalı bir noktadır. Eserin baskısı, Rıdvânin şeklinde vermektedir; Wright's Grammar'ı (I, 242) ise özel bir isim olduğunda Rıdvân'ın bir munsarîf olduğunu düşünmektedir. Ancak Fîrûzâbâdî'nin el-Kâmûsu'l-Muhîf'inde Zu'r-Rıdvâne şeklinde verilen bir dağ ismiyle karşılaştırırız. Muhtemelen el-Me'arrî, karşıt-kahramını İbn Kârih yapıp cennet'in muhafızı Rıdvân için -ânî, -ânâ ve -ânû şeklinde kâfiyelenmiş üç kasîde yazdığı ilgilili probleme alaycı bir şekilde işaret etmiştir.⁸

s. 39 (el-Ğeylâniyyeh) [المقامة الغيلانية] fe velleytü zahri'l-arze ve aynaye la yemlikuhuma ğumzun [فوليت ظهري الارض وعيناى لايملكهما غمض]. Bu cümlelerin, kâfiyesiz cümlelerle çevrelendiği doğrudur ama, arz ve gumz'un, nispeten nadir ünsüz bir kâfiyeye burada geçişi, bir tesadüf olamaz.

⁸ Ebu'l-Alâ el-Me'arrî, Risâletü'l-Ğufrân, tah. Âişe Abdurrahman, 4. Baskı, (Kahire, ts.), 249-50.

s. 59 (el-Bağzâziyyeh) [المقامة البغذاذية] ve metâ vâfeyte ve helümme ile'l-beyti [ومتى وافيت وهلم إلى البيت] Pasaj, "doğru" kâfiyelerle çevrelenmiştir ve mükemmel bir düzyazı kâfiyesi olarak değerlendirilmesi gerekir.

s. 66 (el-Basriyyeh) [المقامة البصرية] Ve-lekad asbahne'l-yevme ve serrahne't-tarfe fi hayyin ke-meytin ve beytin ke-lâ beytin ve kallebne'l-eküffe ala leyte [ولقد اصبحن اليوم وسرحن الطرف في حي كميث وبيت كلا بيت [وقلبن الاكف على ليت Tam bir üçlü parça.

s. 78 (el-Mekfûfiyye) [المقامة المكفوفية] Küntü ectâzü fi ba'di'l-biladi'l-Ehvâzi [كنت أجتاز في بعض بلاد الأهواز] Kâfiye, açıkça bir tesadüf değildir.

s. 84 (el-Buhâriyye) [المقامة البخارية] Ve kad semi'tum yâ kavmu mâ lem tesme'u kable'l-yevmi [وقد سمعتم يا قوم ما لم تسمعوا قبل اليوم] Muhtemelen Iványi, şiirde yâ kavmî için şiirde normal olan kısa i sesiyle telafuz edilen yâ kavmi şeklinde okumak isteyecektir. Fakat Ebu'l-Feth, burada kendi halkına hitap etmemektedir. Bu yüzden de, söz konusu basılı eserde olduğu gibi, muhtemelen kavmu şekli doğru olacaktır.

s. 105 (el-Medîriyye) [المقامة المضيرية] Lev âmeni'l-makte ve idâ'ati'l-vakti [لو آمن المقت وإضاعة الوقت] Bu zengin kâfiyeyi itiraf etmeyi reddetmek, yanlış olacaktır.

s. 107 (el-Medîriyyeh) [المقامة المضيرية] ma ekbera hâze'l-ğalatu tekûlü'l-kesîre fakat [ما أكبر هذا الغلط تقول الكثير فقط] ... Farklı i'râblara sahip olsa da, açık bir kâfiye. Benzer bir durum, s. 108'dedir: ittehezehû min kem? Kul: ve min eyne e'lemu? [اتخذه من كم قل: ومن أين أعلم?]

s. 114 (el-Medîriyyeh) [المقامة المضيرية] Yâ ğulâmu'l-huvâne fe-kad âne'z-zemânu ve'l-kisâ'u ve kad tâle'l-mesâ'u ve't-ta'âmü ve kad kesü-

يا غلام الخوان وقد آن الزمان والقصاع فقد طال المصاع والطعام فقد كثر [re'l-kelâmü] Hemen hemen í'râb durumları farklı olan üç çift. Nasb haliyle okumak yerine ref haliyle okumak, imkansız gözükmektedir.

s. 119 (el-Hirziyyeh) [المقامة الحرزية] Lâ nemlikü uddeten gayre'd-du'âi velâ hîleten ille'l-bukâe velâ ismeten gayre'r-recâi [لانملك عدة غير] [دعاء ولا حيلة الا البكاء ولا عصمة غير الرجاء] Buka'ı iyi bir kâfiye olarak dışlamak, kaba olurdu.

s. 125 (el-Mâristâniyye) [المقامة المارستانية] ve hâzâ vallahi illâ şeytânun fi eştânin [وهذا والله إلا شيطان في أشطان] Kabul etmek gerekir ki, ikinci ibare, çok kısadır; ama aynı şekilde kısa 'doğru' bir çok kâfiye bulunabilir.

s. 158 (er-Rusâfiyye) [المقامة الرصافية] ve ehlü'l-keffi ve'l-kaffi ve men ya'melü bi't-taffi ve men yahtalü fi's-saffi ve men yehneku fi'r-reffi ila en yümkinel-leffu [وأهل الكف والقف ومن يعمل بالطف ومن يحتال في الصف] [ومن يخنق بالدف ومن يكمن بالرف إلى ان يمكن اللف] Son kelime (leff), í'râb durumu farklı tuhaf bir kelimedir; ama tabiatıyla mükemmel bir kâfiyedir.

s. 160 (er-Rusâfiyye) [المقامة الرصافية] Ve men yesriku bi'l-bevli ve men yentehizu'l-hevle [ومن يسرق بالبول ومن ينتهز الهول]

s. 161 (er-Rusâfiyye) [المقامة الرصافية] Ve men yedhulü fi'd-dâri alâ sûreti men zâre [ومن يدخل في الدار على صورة من زار]

s. 162 (er-Rusâfiyye) [المقامة الرصافية] ve men helefe bil kîsi ve men zecce bi tedlîsin ve men e'tâ'l-mefâlîse [ومن خلف بالكيس ومن زج بتدليس] [ومن أعطى المفاليس] Sadece ilk ikisi, Iványi tarafından ka'le alınır.

s. 163 (er-Rusâfiyye) [المقامة الرصافية] Ve men yedhulü fi's-sirbi ve men yentehizü'n-nakbe [ومن يدخل في السرب ومن ينتهز النقب]

s. 164 (el-Miğzeliyye) [المقامة المغزلية] fe-eheze kabece sunnârin bi re'sihi duvârun bi-vasatihi zunnârun ve felekün devvârun [فأخذ قبج سنار] برأسه دوار بوسطه زنار وفلك دوار

s. 187 (el-Ermeniyye) [المقامة الأرمنية] e'ırmı re'se't-tennûri fe-innî makrûrun [أعرني رأس التنور فإني مقرر]

s. 189 (el-Ermeniyye) [المقامة الأرمنية] kâne hâze'l-lebenü fi ğedâratın kad veka'at fıhi fâratün netesaddeku bihî ale's-seyyârati [كان هذا اللبن في] غضارة قد وقعت فيه فارة فنحن نتصدق به على السيارة

s. 209 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] Lemmâ ehessu bi'l-kissati ve sâret fı kulûbihim ğussatun ve de'avnî bursatan [لما أحسوا بالقصة] Iványi'nin standartlarına göre hiçbirinde kâfiye yok iken, benim kriterlerime göre o, kâfiyeli üç kitadır.

s. 209 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] ve ehezethümü'd-dacratü fe'nsellû katraten katraten ve teferraku yemneten ve yesraten ve bekîtü ale'l-âcurreti kad evrasûnî'l-hasrete ve'ştemelet minhüm ale'l-ibrati la üsâvî ba'raten [وأخذتهم الضجرة فانسلوا قطرة قطرة وتفرقوا يمنا ويسرة وبقيت على] Iványi, bunu beş kıta olarak tanımlar; ama bunun ötesinde bir şey değildir;⁹ ben, onun bu pasajı nasıl tahlil ettiğinden emin değilim; benim standartlarıma göre, o bir yedi kıt'adır.

⁹ s. 212.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 1 (Haziran 2015)

s. 209 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] fe-buddiltü bi'l-cemâli vah-
şeten ve sâret bî turşeten [فبدلت بالجمال وحشة وصارت بي طرشة]

s. 209 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] Akbehu min rahtati'l-
münâdî ke-ennî râhibün Ubbâdiyyün [اقبح من رهطة المنادي كأني راهب
]عبادي]

s. 209-210 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] Ve bekiye't-tanzü ve
hasale bi yedî zenbü'l-'anzi [وبقي الطنز وحصل بيدي ذنب العنز]

s. 211 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] Veciztü fi'l-vesâvisi'l-
mikdâre ve sırtü bi menzileti ummâri ve şeytânî'd-dâri [وجزت في الوسوس
المقدار وصرت بمنزلة العمار وشيطان الدار...
(Birbirini takip eden -âri veya -ârin şeklindeki beş kâfiye)

s. 211 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] Ve şemeletni'z-zilletü ve he-
ractü mine'l-milleti [وشملتني الذلة وخرجت من الملة]

s. 211 (es-Saymeriyye) [المقامة الصيمرية] kad daliltü'l-mehaccete ve
sâret aleyye'l-hüccetü [قد ضللت المحجة وصارت علي الحججة]

s. 218 (ed-Dînâriyye) [المقامة الدينارية] yâ Bürde'l-acûzi yâ kürbete
temmûze yâ veseha'l-kûzi yâ dirhemem lâ yecûzü [يا برد العجوز يا كربة تموز
يا وسخ الكوز يا درهما لا يجوز]

s. 219 (ed-Dînâriyye) [المقامة الدينارية] yâ farveten fil masîfi yâ te-
nahnuha'l-mudîf izâ küsire'r-reğîf [يا فروة في المصيف يا تنح المضيف اذا
كسر الرغيف]

s. 219 (ed-Dînâriyye) [المقامة الدينارية] yâ cüşâe'l-mahmûri yâ nekhe-
te's-sukûri yâ vetide'd-dûri yâ huzrûfete'l-kudûri yâ erbiâ'e lâ tedûru yâ

tamâ'e'l-makmûri [يا جشاء المحمور يا نكهة الصقور يا وتد الدور يا خذروفة القدور]
[يا اربعاء لاتدور يا طماع المقمور]

s. 221 (ed-Dînâriyye) [المقامة الدينارية] yâ kelimete leyte yâ vekefü'l-
beyti yâ keyte ve keyte [يا كلمة ليت يا وكف البيت يا كيت وكيت]

s. 225 (eş-Şî'riyyeh) [المقامة الشعرية] Ve eyyü beytin zâbe tahte'z-
izâbi ve eyyü beytin şâbe kable'ş-şebâbi [وأي بيت ذاب تحت العذاب واي بيت
Hem dörtlü mısra hem de ebeb kalıbı, Hemedânî'de
nadirdir. Bu, bir başka ebeb kalıbı teşekkül ettiren ileri kâfiyeler olmaksızın
Ve eyyü beytin âde kable'l-mî'âd [وأي بيت عاد قبل الميعاد] ifadesi tara-
findan izlenmektedir.

s. 227 (eş-Şî'riyyeh) [المقامة الشعرية] Fe'l-beytü'llezî tâle hetta beleğa
[فالببت الذي طال حتى بلغ ستة اربطال]

s. 230 (el-Mulûkiyyeh) [المقامة الملوكية] Ve metâ kâne melikün
ye'nefü'l-ekârime in be'aste bî'd-derâhimi [ومتى كان ملك يأنف الأكارم إن
[بعثت بالدرهم]

s. 234 (es-Sâriyyeh) [المقامة السارية] Zehruhû yemleü'l-ayne velâ se-
mera fi'l-beyni [زهرة يملأ العين ولا ثمر في البين]

s. 247 (el-Matlabiyye) [المقامة المطلبية] ehedühümâ bi arzi Tarsûse
teşrahü fihi'n-nüfûsu [أحدهما بأرض طرسوس تشره فيه النفوس]

s. 248 (el-Matlabiyye) [المقامة المطلبية] ve men arefe mâ yünâlü hâne
[ومن عرف ما ينال هان عليه بذل المال]

s. 248 (el-Matlabiyye) [المقامة المطليبية] Fe-lemmâ teferrakat tilke'l-cemâ'atü ka'adtü ba'dehüm sâ'aten [فلما تفرقت تلك الجماعة فعدت بعدهم ساعة]

Hemedânî'nin kâfiye tekniğinin, katiyyen Iványi'nin bize inandır-maya çalıştığı kadar keskin olduğu açıktır. Şeyler, ilk bakışta göründük-lerinden daha karmaşıktırlar. Düzyazı (nesir) kâfiyesinin (yani fasıla formlarının) normal kuralları uygulandığında, münasip bir şekilde ça-lışmayan birkaç kâfiye vardır: (s. 111) iştereytü hâze'l-hasîre fi'l-münâdâti ve kad uhrice min dûri âli'l-furâti [اشتریت هذا الحصیر فی المنادات] ifadesi, hem münâdâh fasılasının münâdât şeklinde telaffuz edilmesini hem de i'râb'ın gerçekte telaffuz edildiğini (-âti veya şiirdeki gibi -âti) önermektedir. Benzer şekilde s. 201: Ve kible-te's-silâti lâ kiblete's-salâti [وقبلت الصلات وقبلة الصلاة] Harîrî, bu tür kâfiye-leri nadir olarak kullanmaz.¹⁰ İlginç bir "birleşik" kâfiye, güçlü bir şekilde s. 110'da öne sürülmüştür: Ve se'eltühû vesîkaten bi asli'l-mâli fe-fe'ale ve 'akadehâ lî [وَسَأَلْتُهُ وَثِيقَةً بِأَصْلِ الْمَالِ، فَفَعَلَ وَعَقَدَهَا لِي] Bu, sadece şiirsel kâfiye kurallarına uyulması durumunda çalışır.

Iványi'ye göre, "makâme, şiir değil bir düzyazı olduğu için kuşku-suz vakf halinde sesli okunduğunda sonlarını kaybettiğinden" dolayı "canlı sesli okumada bu sonların telaffuz edileceğini tahayyül etmek hemen hemen imkan dahilinde değildir."¹¹ Yine, görüleceği üzere, çok kategorik bir şekilde yerleştirilmiştir. Seci konusunda yazan eleştirmenle-rin ve teorisyenlerin, onun i'râbı konusunda söyleyecekleri çok şeyleri yoktur. Onların, seci'nin genellikle fasıla kâfiyesine dayandığını kabul ettikleri, doğrudur.¹² Bir yazar, çok açık bir şekilde, i'râba riayet etmenin,

¹⁰ Hemedânî, Maqâmât, ed. A. I. de Sacy, s. 18 (-silâti/ -salâti); 64 (-safâti /-sifâti); 139 (-ğedâti /-'idâti); 253 (-su'âti/ -cemâ'ati); 324 (-kanâti/-miklâti); 423 (-salâte/ -nflâte); 439 (muğâdâti /-ğadâti/mulâkâti/tukâti); 534 (-mukâfâe/-fâte); 658 (-evkâti/hayâti).

¹¹ s. 215 ve 226, dipnot: 26.

¹² Örneğin bkz. el-Hatîb el-Kazvîni, Telhîsü'l-Miftah, ve bunun birkaç şerhi, Şurûhu't-Telhîs, İV, (Kahire, h. 1343), 450-1.

güzel bir seci için bir şart olmadığını söyler.¹³ Yine 6./12. Yüzyıl Endülüslü yazar Muhammed b. Abdulğafur el-Kelâ'î'nin İhkâmü San'ati'l-Kelâm'ında (ki, tesadüf eseri, Hemedânî'nin birkaç makâme'si burada iktibas edilmiştir.) ilginç bir pasaj vardır. O, şunlara dikkat çeker: Ebu'l-'Alâ el-Me'arrî, seci'sinde zengin kâfiyeye lüzûmü mâ lâ yelzem'e (ğafur/küfur; ğeyed/meyed gibi) düşkündür:

Ancak i'râblarına riayet etmez; aksine seci'sinde tam i'râbın, büyük bir tesiri vardır (li ittifaki'l-i'râbi fi's-seci te'sîrun azîmün) [لإتفاق الإعراب في السجع] [تأثير عظيم] İçinde secide i'râbın farklılaştığı bir nesir yazarken bir kişi, okuyucuya bir durak şeklinde okumasını göstererek, bunu bir işaretle (alâmet) gösterebilir. Böylece telaffuz edildiğinde iyi; işitildiğinde ise hoş olacaktır.¹⁴

Anlaşılan o ki, seci sonlarını tam i'râblarla okumak, katiyyen nadir değildir ve okuyucunun, gerektiğinde durak formlarıyla okumasının ikaz edilmesi gerekir.¹⁵

Daha önce söylendiği gibi, kâfiyelerin kahir ekseriyeti, Iványi'nin anlayışındaki "doğru" kâfiyelerdir. Bir kişi, bunun 'Makâmât'ın öğrenilmiş ve temelde yazılmış karakterini gösterdiğini ve 'son derece yapay yazılı bir nesir formuna işaret ettiğini söylerken Iványi ile uyuşabilir.¹⁶ Bununla birlikte, kâfiyelerdeki i'râb hareketlerinin tanımlanması, belki de sentaktik ve semantik paralelism için bir tercih sonucu olarak kendi iyiliği için çok aranan bir şey değildir. O, ilginç bir kâfiye çiftinin, nadir bir kelimenin, ya da özellikle Harîrî'nin durumunda, zengin bir kâfiyenin, lüzûm'un hatırına terkedilebilir. Genel olarak Ibn Hicce el-Hamevî'nin (ö. 837/1434) dediği gibi, birbirinin aynı sonlar, zorunlu değildir:

Seci, durak formları üzerine bina edilir. Secide kelimeler, en son ünlülersiz okunmalıdır; çünkü gaye, çiftlerdeki cümlecikleri uyuşturmaktır ki bu, sadece durak formlarında mümkündür. Çünkü i'râb sonları duyulursa, gaye boşa çıkmakta ve yazar sınırlanmaktadır. Bir cümlecik,

¹³ Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî (ö. 729/1329), el-İşârât ve't-Tenbîhât fi İlmi'l-Belâġe, tah. Abdulkadir Hüseyin (Kahire, [1982], 300.

¹⁴ Ebu'l-Kasım Muhammed b. Abdulğafur el-Kelâ'î, İhkâmü San'ati'l-Kelâm, tah. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut, 1966), 244.

¹⁵ el-Kelâ'î tarafından önerilen işaretlerin, fiili olarak el-yazmalarında bulunup bulunmadığının araştırılması gerekmektedir.

¹⁶ s. 215, 224.

kâfiyelerinin biri –a ve diğeri –i olursa, en son sesli harfleri dikkate almadan okumak, onları eşit kılar ve i’râb gizli kalır. Örneğin, mâ eb’ade mâ fât^e/ ve mâ ekrahe mâ huve âtin [ما أبعد ما هو آت] “Uzak olan, geçmiştir; yakın olan ise gelecektir!” cümlesinde kelime sonları telaffuz edilirse, ilk kâfiye, -e; ikincisi ise –in ile sonlanır. Böylece yazarın niyeti alt üst edilebilir.¹⁷

Harîrî’nin makâme’sindeki kâfiye tekniği, Hemedânî’ninkinden daha incelikli ve ağırdadır. Hatta makâmelerinde 130’dan daha fazla ihtilafı i’râb durumu saydım. Küçük bir örnek, yeterli olacaktır. Zengin kâfiyenin, ki burada ‘z.k.’ olarak kısaltılacaktır., i’râb belirlemesinden vazgeçmek için tamamıyla yeterli bir temellendirme olduğu görülecektir.¹⁸

el-Harîrî’nin Makâmât’ında Kâfiyeler

s. 11 (el-Hutbeh) [الخطبة] makâmetin /Kudâmete [وَأَنَّ الْمُتَصَدِّقَ بَعْدَهُ
لِلْإِنشَاءِ مَقَامَةٍ. وَلَوْ أُوتِيَ بِلَاغَةٍ قُدَامَةً

s. 28 (ed-Dumyâtiyyeh) [المقامة الدميائية] Dumyâte/ miyâtin (z.k.)
[ظَعْنْتُ إِلَى دُمِيَاطٍ. عَامَ هِيَاطٍ وَمِيَاطٍ]

s. 56 (el-Kûfiyyeh) [المقامة الكوفية] iskâle / yukâlû (z.k.) [فَلَمَّا آتَسَ
مِنْهَا الْإِنثَالَ. وَكَانَ بَاقِعَةً عَلَى مَا يُقَالُ]

¹⁷ İbn Hicce el-Hamevî, Hizânetü’l-Edeb, (Bulak, h. 1219), 517. Ayrıca İbn Hicce, Semeratü’l-Evrak, tah. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, (Kahire, 1971), 413-14; Nevâci (ö. 859/1455), Mukaddime fi Sinâ’atî’n-Nazm ve’n-Nesr, tah. Muhammed b. Abdulkerim (Beyrut, ts.), 73-4. Hatîb Kazvîni (ö. 739/1338), Telhîsu’l-Miftâh’ında (bkz. Şurûhu’t-Telhîs, IV, 451) sürekli kullandığı örnek, aynı kâfiyeyi tasvir eden Kuss b. Sâ’ide’ye nispet edilen meşhur İslâm öncesi seci örneğinin anımsatıcısıdır: Men mâte fât^e/ ve külle mâ huve âtin âtin [من مات فات / وكل ما هو آت آت] “Ölen, geçmiştir; gelecek olan şey, gelecektir.” Örneğin bkz. el-Câhız, el-Beyân ve’t-Tebyîn, tah. Abdusselam Muhammed Harun (Kahire, 1968), I, 309.

¹⁸ el-Harîrî, el-Maqâmât /Les séances, tah. Antoine Isaac Silvestre de Sacy, 2. Basım, (Paris, 1847-53; yeni basım Amsterdam 1968).

s. 75 (el-Berka'îdiyyeh) [المقامة البرقعيدية] ve'ntezame /bi'l-kazami [وحيث التأم جمع المصلى وانتظم. وأخذ الزحام بالكظم] (z.k.)

s. 81-2 (el-Berka'îdiyyeh) [المقامة البرقعيدية] –ruk'ati /qit'aten [فلما] [داننتي قرنت بالرقعة. درهما وقطعة]

s. 194 (el-Kahkariyyeh) [المقامة القهقرية] ve-tecâvuzu'l-haddi yukillü'l-hadde ve-te'addî'l-edebi yuhbitu'l-kurabe ve-tenâsî'l-hukûkî yün-şî'ü'l-ukûka ve-tehâşî'r-riyâbi yerfe'u'r-rutabe [يتجاوز الحد. يكيل الحد. وتعدي الأدب. يحيط القرب. وتناسي الحقوق. ينشئ العقوق. وتحاشي الريب. يرفع الرتب]

s. 279 (el-Katî'iyyeh) [المقامة القطيعية] –nevâdiri / hevâtire [في الرياض] [التواضير. ونصقل الخواطر]

s. 364 (el-Vâsitiyyeh) [المقامة الواسطية] –sarmedu / Muhammedin [وله الحمد السرمد. والمدح لرسوله محمد] (z.k.)

s. 394 (er-Remliyye) [المقامة الرملية] enşüdühâ / enşedehâ (z.k.) [فإذا] –istisnai bir durum. Burada i'râb, sonraki hurûc veya soneke rağmen farklılaşmaktadır.

s. 401 (el-Harbiyyeh) [المقامة الحربية]¹⁹ ecib/ yecibu (z.k.) [فاستمع] [وأجب. لتقابل بما يجب]

s. 431 (ez-Zebîdiyyeh) [المقامة الزبيدية] –haraze / 'avezin [الى أن] [أعتاض عن الدرّ الحزر. وأرتاد من هو سداد من عوز]

¹⁹ (المقامة الطيبية/ el-makâmetü't-taybiyye) [Makâmât'ın baskısında bu makâmenin ismi, (el-makâmetü't-taybiyye) şeklinde. Çev.]

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 1 (Haziran 2015)

s. 434 (ez-Zebîdiyyeh) [المقامة الزبديّة] –kavîme /-samîme/ne'îmi
فلَمَّا تَأَمَّلْتُ خَلْقَهُ الْقَوِيمَ. وَحُسْنَهُ الصَّمِيمَ. خِلْتُهُ مِنْ وِلْدَانِ جَنَّةِ النَّعِيمِ. [/kerîmün
[وقلتُ: ما هذا بشراً إن هذا إلا ملكٌ كريمٌ

s. 573 (el-Bedeviyyeh) [المقامة البدوية]²⁰ –hinse /diğsün [أو لَقِينَا غُلامٌ
[لم يبلغ الحنث. وعلى عاتقه ضِعْثٌ

s. 609 (el-Halebiyyeh) [المقامة الحلبيّة] Budeyre / deyri (z.k.) [أحسنتَ
[يا بُدَيْرِ. يا رأسَ الدَّيرِ

s. 613 (el-Halebiyyeh) [المقامة الحلبيّة] –metâ'îme /meşâ'îmi (z.k.)
[اكتبِ الأبياتِ المتئيمِ. ولا تكنْ مِنَ المشائيمِ]

s. 613 (el-Halebiyyeh) [المقامة الحلبيّة] –musekkafe /yetevekkaf (z.k.)
[فتناولَ القلمَ المتثفِّ. وكتبَ ولم يتوقَّفْ]

s. 621 (el-Halebiyyeh) [المقامة الحلبيّة] ka'ka'u /-bikâ'i (z.k.) [هلمَّ يا
[قَعَقَاغُ. يا باقِعَةَ البِقاغِ

s. 674 (el-Basriyyeh) [المقامة البصريّة] –Sarûce / -surûci (z.k.) [نشأتُ
[بسْرُوجِ. وزييتُ على السُّروجِ

s. 679 (el-Basriyyeh) [المقامة البصريّة] –Sarûce /-'ulûcü [فحكَّوْا أنْهَمُ
[ألَمَّوْا بسْرُوجِ. بعدَ أنْ فارقَها العُلُوجُ

s. 687 (el-hâtimeh) [الخاتمة] –metâ'i /yubtâ'u (z.k.) [هذا معَ معرفتي
[بأنها من سَقَطِ المتاعِ. وممَّا يستوجبُ أنْ يُباعَ ولا يُبتاعَ

²⁰ [Makâmât'ın baskısında bu makâmenin ismi, (el-makâmetü'l-bekriyye / المقامة البركية)
şeklindedir. Çev.]

Kaynakça

- Ali el-Cündî, Suveru'l-Bedî', II: Fennü'l-Escâ', belâge, nakd, edeb, (Kahire, 1951).
- Câhız, el-Beyân ve't-Tebyîn, tah. Abdusselam Muhammed Harun (Kahire, 1968).
- Ebu'l-Alâ el-Me'arrî, Risâletü'l-Ğufrân, tah. Âişe Abdurrahman, 4. Baskı, (Kahire, ts.).
- Ebu'l-Kasım Muhammed b. Abdulğafur el-Kelâ'î, İhkâmü San'ati'l-Kelâm, tah. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, (Beirut, 1966).
- Harîrî, el-Maqâmât /Les séances, tah. Antoine Isaac Silvestre de Sacy, 2. Basım, (Paris, 1847-53; yeni basım Amsterdam 1968).
- Hatîb el-Kazvînî, Telhîsü'l-Miftah, Şurûhu't-Telhîs içinde, İV, (Kahire, h. 1343).
- Hemedânî, Maqâmât, ed. A. I. de Sacy,. (Paris, 1827).
- İbn Hicce el-Hamevî, Hizânetü'l-Edeb, (Bulak, h. 1219).
- İbn Hicce el-Hamevî, Semeratü'l-Evrak, tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kahire, 1971).
- Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî (ö. 729/1329), el-İşârât ve't-Tenbîhât fi İlmi'l-Belâge, tah. Abdulkadir Hüseyin (Kahire, [1982]).
- Nevâci (ö. 859/1455), Mukaddime fi Sinâ'ati'n-Nazm ve'n-Nesr, tah. Muhammed b. Abdulkarim (Beirut, ts.).
- S. A. Bonebakker, "Kâfiya", Encyclopaedia of Islam, (IV, 411-14).
- Tamás Iványi, "On Rhyming Endings and Symmetric Phrases in al-Hamadhânî's Maqâmât", J. R. Smart (ed.), Tradition and Madernity in Arabic Language and Literature içinde, (Richmond, Surrey 1996), 210-28.
- W. P. Heinrichs- Afif b. Abdüsselam, "Sadj", The Encyclopaedia of Islâm, yeni baskı, VIII (Leiden, 1995), 732-8.